

Ikerketa JARDUNALDIAK

**ERRABALEKO IMAJINARIOAK: LANDAKOAREN ETA
HIRIKOAREN ARTEKO LEKUAK ETA LANAK (1959-2025)**

22 - 23.05.2025
VITORIA-GASTEIZ

Antolatzailea: PID2021-1262110A-I0. **Emakumeen lanaren erritmoak
artearen historian eta ikusizko kulturean** (Espainiako estatua, 1936-2022)

Batzorde antolatzailea: **Aurora Fernández Polanco** (UCM) eta **Maite Garbayo-Maeztu** (EHU)

Elurreta gradu aretoa
(Arabako Campuseko Biblioteka)

<<ARTEAN>>

-EN

ARTEKO

LEHENA

Santi Vaquerok utzitako argazkia, “*Un barrio saliendo del barro*” proiektukoa. Palomeras bajas auzoko bizilagunak, Vallecas, Madril, 1979.

*J*ardunaldi hauek fokua jartzen dute hasieratik “artean” dagoen atalasean. Hasteko, landakoaren erromantizazioaren edo fetitxizazioaren artean, bizitza soilago eta autentikoago baten tropo gisa, naturari eta komunitatearen nozio esentzialista bati lotuta, *Tierra de mujeres* (2021) bezalako saiakeren eta *Alcarràs* (2022) eta antzeko filmen bidez literaturan eta arte garaikidearen askotariko praktika eta diskurtsoetan erretratatu den moduan. Bestetik, “munstrosifikazio” iraunkor baten hondarren artean, zeinetan landakoaren irudia biolentoa eta instrintsekoki gizartearen aurrekoa badela indartzen den; hori guztia jartzen dute berriro eszenan *As Bestas* (2022) eta *Suro* (2022) bezalako filmeek edo *Un amor* (2020) eta *Mamut* (2022) bezalako eleberriek. Dialektika hori gorabehera, modernitate alternatiboak bilatzen jarraitzen dugu “ekoizpen kulturean eta aktibismo politikoan, Espainia postindustrialean, landakoaren berragerpen” horren baitan. Halaxe adierazi zuten *Lo rural: entre idealización reconfortante e insubordinación al capitalismo* (Landakoa: idealizazio lasaigarriaren eta kapitalismoaren aurreko insubordinazioaren artean) (ALCESXXI, ekaina, 2024) mintegian. Bi imaginario horien artean bizirauten duten kontraesanak eta ñabardurak erreskatatzean, landakoarekin batera erreskatatzen dugu, halaber, kapitalismoan integratu ezin izan ziren bizimoduen amalgama handia.

«ARTEAN»-

EAN ARTEKO

BIGARRENA

1995ean, Ignasi de Solà-Morales arkitektoak testu bat idatzi zuen, jardunaldi hauen errebaletako imajinarioen ardatz izango dena. *Terrain vague* testuari buruz ari gara: hiriko gunek «litekeenaren espazio gisa»; «lurzati bat, esperoan». Hala, bada, *Terrain vague* horretatik abiatuko gara, mortu horretatik, errabalen laudoriotik, zeinen oparotasuna Albert Camusen Aljerian edo Pasoliniren Erroman bilatu den, Pérez Andújarren edo Manuel Calderónen liburuetan; MACBAk duela gutxi jasotzen dituen argazkilaritza proiektuetan (*La ciudad vista desde las periferias como contradiscurso - Hiria aldirietatik ikusita, kontradiskurtso gisa*); denak ala denak begirada maskulinoak. Zorionez, María Auxiliadora Gálvez arkitektoak ikuspegi ekofeminista gehitu du *Descampados* (2023) liburuan; bertan jasotzen du Madril/M-40ko mortuetan ibilitako diziplinarteko talde baten praktika peripatetikoa: *Los paisajes revolucionarios de la ciudad somática (Hiri somatikoaren paisaia iraultzaileak)*. Lanak azpimarratzen du horrelako mugako lekuek «hiriaren potentzial eraldatzailea» badutela. Espeziearteko hiri bat.

<<ARTEAN>>-EN

ARTEKO HIRUGARRENA:

ALDIRIETAKO ETXEBIZITZAK,

MUGAKO LUR

 rrabalen geografia horretan, aldirietan, landaren eta hirigunearen arteko beste leku horretan, hiri handietara desarrollismoan zehar iritsi ziren milaka migratzaile finkatu ziren. Solà-Moralesek berak Oriol Bohigas ekarriko du gogora, lehendabizi 1957an, *Elogi de la Barraca* lanaren bidez, bai eta aurrerago ere, 1962an, *Hacia una arquitectura realista* manifestuan. Azken horretan, hau egiten du: «adreiluaren laudorioa, barrakaren laudorioa eta zaletasun pintoreskista (...) nazioarteko arkitekturaren sasi industrialismoaren aurrean zalantzak adierazteko modu bat, eta langile masen hurbilketa borondate eraldatzailea adieraztekoa».

Esperanza Molina antropologoak (70. hamarkadan El Pozo del Tío Raimundon finkatutakoa) hau esan zuen “beste madrildarrei” buruz: «askok beren herritik iritsi ziren erretinan herriaren irudi hori grabatuta zutela, eta, nahi gabe, irudi hori erreproduzitu zuten beren etxeetan (ez zuen inoiz *txabola* erdeinuzko terminoa erabiliko)». 1980an, Llanos aitik, Madrilgo Puente de Vallecaseko El Pozo del Tío Raimundoko biztanle eta jesuita eta komunista ezagunak, gure interesetarako artikulua interesgarri bat idatzi zuen: *Metrópolis gana, barriada pierde*. Azken hori honela izendatzen du: “gizon elkartuen bizitza hau jasateko eta

bizitzeko modu *aldeatarra*”. Izan ere, *auzunea* ez dator guztiz bat *aldearekin*; zerikusi handiagoa du, nonbait, hiri handiak irabazitako lorpenarekin, munstro krudel gisa biktima pixkanaka erakartzen duena, azkenik osorik jaten duen arte”¹.

Errabaleetako erresistentzia uneei buruz jakin nahiko dugu, ez soilik bizitzaren forma materialei lotuta, baita balio komunitarioetara ere, 1959ko frankismoaren Egonkortasunerako Plan Nazionalaren ondoriozko Espainiako landako exodoaren ostean hiri handietako aldirietan izandako kokalekuetako bizimodu horiek arautzen dituzten printzipioak.

Eta ez da arrotza aztergai ditugun kasuekiko interesa emakumeek protagonizatzea. Zaintzen duten eskuak, neurri handi batean, nahikoa kontabilizatu eta ikusarazi gabe geratu dira; izan ere, eskulan gisa izendatutakoak besterik ez dira jaso, horiek aterako baitzuten herrialdea aurrera. Zehazki, planteatuko dugu ea landako emakumeak eskulan merkea bilatzen zuten hirietara emigratzean (zeinetan paradisua agintzen zitzaien), landako beren bizimodua (eta balioak) berekin eraman zituzten aldiri izendatutako kokaleku kaotiko horietara, erresistentzia modu gisa. Garrantzitsua da errebalaren imajinario horretan dialektizatzea. Hortaz, planteatu behar dugu landatik hirira emigratu duten emakume horiek zein puntutara arte sentitzen duten nostalgia edo liberazioa hiriaren “konfortarekin” harremanetan hastean. Horrela, aurrerapenaren eta oparotasunaren arteko aldeetan sakontzen saiatuko gara.

Adierazitako guztia dela eta, Gasteiz leku ideala da bere eraztun berde periurbanoagatik; bai eta «Errekaleor» adibideagatik ere. Jardunaldietan, fisikoki gerturatuko gara hara.

¹ Jose María de Llanos S.J. “A viva voz”, 1980, recopilado en Sixto Rodríguez Leal (Comp.) *De Vallecás al valle del Kas*. Otra transición. Madrid, Ed. Radio Vallecás, 2017

A stylized, layered cloud graphic in shades of green and yellow, positioned in the bottom right corner of the page.

HIZLARIK

Katryn Evinson

(Duke University)

*K*atryn Evinson *Assistant Professor* da Duke University-ko Ikasketa Erromanikoen Sailean. Bere ikerketa ekoizpen kulturean zentratzen da, gatazka espazio gisa, non kapitalismoaren hegemonia ideologikoaren inguruko gatazkak artikulatzen diren. Interes horrek bi norabidetan eraman du: alde batetik, artearen eta kapitalismoaren arteko harremana; eta, bestetik, landakoa horizonte antikapitalista eta antimodernoaren itxidura —askotan inkontziente— gisa, zeinetan, azkenean, kontratu sozialaren teorien azpian dauden printzipio liberalak berrezartzen diren. Hainbat aldizkari akademikotan eginiko argitalpenez gain, bere lehenengo liburua idazten ari da: *Sabotage: Artistic Destruction and the Creative Economy in Neoliberal Europe*. Lan horretan, arte garaikideko sabotaje taktiken birsortzea aztertzen du, finantziarizazio eta kapitalismo kognitiborako trantsizioan zehar 80. hamarkadatik abiatuta izandako kulturarekiko hedapen kapitalistaren aurka sublimatutako erreakzio gisa.

Eider de Dios

(Euskal Herriko Unibertsitatea)

*E*rakasle laguntzaile doktorea da Euskal Herriko Unibertsitatean. *Sirvienta, empleada, trabajadora de Hogar. Clase, género e identidad en el Gran Bilbao a través del servicio doméstico (1939-1985)* izeneko bere doktorego tesiak XXVII. Victoria Kent Nazioarteko Ikerketa Sari Nazionala eta VII. Miguel Artola saria jaso zituen 2017an, eta Gizarte eta Lege Zientzien Monografia Onenari saria XXII. Unibertsitate Edizioko Sari Nazionaletan 2019an. Halaber, egilearen *Las chicas yeyé, las amas de casa de sopa de sobre y otras mujeres modernas (España 1955-1975)* artikulua, 2022an *Arenal. La revista de historia de las mujeres* aldizkarian argitaratuak, Emakumeen Historiako ikerketa artikuluei zuzendutako AEIHM saria jaso zuen. Haren ikerketa generoaren historian eta ahozko historian

sailkatzen da, bereziki Espainiako etxeko langileen historian, II. Errepublikatik egun arteko etxeko langileen bidezko gizarte analisisian eta lanaren historian. Interes berezia du emakume langilearen identitatearen eraikuntza prozesuan, landakoeta hiriko emakumeen arteko harremanean eta maskulinitate obreroen azterketan. Doktoratu ondoko bi beka jaso ditu Bilbo Handiaren maskulinitate obreroa ikertzeko Great Glasgowkoarekin alderatutako ikuspegian, 1950. eta 1990. hamarkaden artean.

Aurora Fernández Polanco

(Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea)

*A*rtearen Historiako Saileko katedradun emeritua (UCM) da, eta I+G arloko zenbait proiektutako INa izan da; horietatik azkena, hauxe: *Visualidades críticas: ecologías culturales e investigaciones del común*. Irudi bidezko ikerketazko idazketari eta horien izaera epistemikoari buruzko liburuetan eta artikuluetan lan egin du. Hauek dira egilearen azken argitalpenak: *Crítica visual del saber solitario*, Bilbo, Consonni, 2019. “*Propuesta a futuro: contra la separación política entre «bellas» artes y oficios*”, hemen: *Muntadas. About Academia*, Antonio Collados (Ed.), *Granadako Unibertsitatea*, 2023. *Destrucción y construcción del territorio. Memoria de lugares españoles* bildumaren koeditatu ondoren (4. bol., argitaletxe konplutentsea, 2009), bere doktorego tesiaren esparruko gaiei heldu die berriro ere: *Urbanismo en Madrid durante la II República. Política y ciudad 1936-39* (Madril, MAP, 1990). Egun, *Ritmos del trabajo femenino en la historia del arte y la cultura visual* (Estado español, 1936-2022) I+Garen parte da (IN: Maite Garbayo).

María Auxiliadora Gálvez

(Madrilgo Unibertsitate Politeknikoa)

Ma

Auxiliadora Gálvez (Kordoba, 1973) arkitektoa Arkitekturan doktoratua eta paisajista da. 1998 eta 2024 artean, irakasle izan zen E.P.S.-n (Universidad San Pablo C.E.U), keta 2024tik irakasle titularra da E.T.S.A.M-en (Madrilgo Unibertsitate Politeknikoa). Aldi berean, nazioartean irakatsi eta ikertu du Europako eta Amerikako hainbat erakundetan. 2003an, Gálvez+Wieczorek sortu zuen, eta 2016an Arkitekturara eta Paisaiara aplikatutako Somatikako Plataforma. Horren bidez, proiektu eta ikerketak gauzatzen dira hiriari, arkitekturari, arteari eta paisaiari buruz, gorputz anitzen esperientzian oinarrituta. 2006 eta 2010 bitartean, Panamako koordinatzaile izan zen Andaluziako Juntak garatutako Etxebizitza Sozialaren Kooperazio Internazionalako Programan. Hiru aldiz irabazi du Europan saria, nazioarteko sariak ere jaso ditu, eta, horrez gain, *Espacio Somático*. *Cuerpos Múltiples* (2019) eta *Descampados* (2022) liburuak ere idatzi ditu.

Iñigo López Simón

(Ikertzaile independentea eta Bigarren Hezkuntzako irakaslea)

IS

Historia Garaikidean doktorea da UPV/EHUUn. Doktore-tesia Marcial Pons (2021) argitaletxeak argitaratu zuen “*Los olvidados. Marginalidad urbana y fenómeno quinquí (1959-1982)*” izenburupean. Gerora, etxebizitzaren eta auzo periferikoen problematikari buruzko ikerketak egin ditu, eta arreta berezia jarri du Bilboko hiriaren errealitatean. Ildo horri jarraituz, hiriko fenomeno txabolistaren inguruko liburu bat argitaratu zuen —“*Bilboko etxola batean*” (Elkar, 2021) izenekoa —, Tene Mujika ikerketa-beka eskuratu ondoren. Liburu hori gaztelaniara itzuli zen “*Este barrio de barro*” (Txalaparta, 2022) izenburupean. Duela gutxi “*Desagertutako Bilbo*” eta “*Bilbao desaparecido*” (Efadós, 2024) argitaratu ditu, hiriko antzinako irudien argazki-liburua. Gaur egun bere ikerketekin jarraitzen du historiako eskolak ematen dituen bitartean Bigarren Hezkuntzako institutu batean

Pablo Martínez

(Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea)

*P*ablo Martínez irakaslea eta ikertzailea da UCMko Geografia eta Historia Fakultateko Artearen Historia Sailean. Horrez gain, *Paisaje* kolektiboko kidea da eta *Re-visiones* aldizkari akademikoa zuzentzen du. Azken hamarkadan, haren lan instituzionala museoaren mugak desafiitzen saiatu da instituzionalitate ekosoziala imajinatzeko: CA2M Museoaren terrazan baratze bat sortzetik hasi, MACBAn sukalde iraunkorra irekitzetik igaro, eta kolektibo, bizilagunen talde eta artista egoiliarrekin sarean lan egitera arte. Margarita Salas ikertzailea izan da (2023-2024) UCMn, bai eta doktoratu ondoko ikertzaile ere CSICen Historiaren Institutuan (2022). Egitarauen zuzendari gisa lan egin du MACBAn (2016-2021), eta bertan zuzendu zituen kolektiboki MACBaren azterlan independenteen programa (PEI, gaztelaniazko siglengatik) eta *et al* saiakera bilduma (Arcadia). Halaber, CA2Meko Hezkuntza eta Jarduera Publikoen ataleko arduradun (2009-2016) eta UCMko Arte Ederren Fakultateko Arte Garaikidearen Historiako irakasle elkartu (2011-2015) izan da.

Luis Moreno Caballud

(University of Pennsylvania)

*M*adril eta Bartzelona artean ikasi zuen filosofia, eta ikasketa hispaniarretan egin zuen doktoratua Princetongo Unibertsitatean. 2011ko plazen mugimenduetan, pentsamendurako eta aktibismorako espazioak sortzeko lagunak aurkitu zituen, zeinen bidez kapitalismo biozidaren normalizazioa eteten saiatzen diren. Pennsylvaniako Unibertsitatean egiten du lan. “Modernizazio” kapitalista, landako munduaren eraldaketak, krisialdi neoliberala eta Espainiako estatuko hierarkia kulturalak aztertu ditu. munduaren eraldaketak, krisialdi neoliberala eta Espainiako estatuko hierarkia kulturalak aztertu ditu. Artikulu akademikoak eta ez akademikoak argitaratu ditu, baita *Culturas de cualquiera. Estudios sobre democratización cultural en la crisis del neoliberalismo español* (Acuarela, 2017) liburua ere. Duela gutxi, *Grietas comunes: malestares y potencias frente al individualismo progresista/ conservador en España, del 2008 a la pandemia*

izeneko saiakera liburu bat ere amaitu berri du. Eta, aldi berean, fikzioa idazten du. Ipuin batzuk argitaratu ditu, baita *Temblor de un día* (Edaf, 2005) eta *La gran abundancia* (La Oveja Roja, 2022) eleberriak ere.

Francisco Javier Muñoz

(Euskal Herriko Unibertsitatea)

Francisco Javier Muñoz Fernández Artearen Historiako irakaslea da Euskal Herriko Unibertsitatean (UPV/EHU). Hauek dira bere ikerketa arloak: hiriaren historia, arkitekturaren eta hirigintzaren historia, ondare artistikoa eta queer ikasketak. UPV/EHUko ikertalde honetako kide da: “Hiri-historia. Biztanleria eta ondarea. Azken argitalpenen artean, hauek nabarmentzen dira: *Bilbao desarrollo urbano y desigualdad de una ciudad industrial (1876-1936)* (Sílex, 2024), *La casa: intimidad y nuevos usos del espacio doméstico* (Catara, 2024); *Patrimonio, cultura artística y poderes autoritarios en Europa. Una relectura desde el presente* (Sevillako Unibertsitatea, 2024) eta *Queer x Cultura x Arte* (UPV/EHU, 2024).

Cecilia Pascual

(ikertzaile independentea)

Cecilia Pascual Historiako irakaslea eta Giza Zientzia eta Arteetako doktorea da (Rosarioko Unibertsitate Nazionala, Argentina). Rosarioko Unibertsitate Nazionaleko Giza Zientzien eta Arteen Fakultateko Historia eta Antropologia karreretako Espazioa eta Gizartea katedrako irakasle atxikia izan zen. Ikerketa Zientifiko eta Teknikoen Kontseilu Nazionaleko (CONICET) doktoregoko eta doktoratu ondoko bekaduna izan zen, bai eta Buenos Airesko Unibertsitateko Zientzia Antropologikoen Sailekoa ere. Haren doktorego tesia materiala eta, sinbolikoki, hiriaren periferia sortu zuten irudien historia jasotzean zentratu da. Artikuluak eta liburuetako kapituluak argitaratu ditu espazialitateari, historiari, periferie eta korporalitate zital eta estigmatizatuei buruz. Hermeneuta, Ikasketa Kulturaletan, desbideratutako Historietan eta mugako izakietan, espazio eta denbora korapilatuetan, espezializatuta dago.

Charlotte Vorms

(Parisko Unibertsitatea I - Panthéon-Sorbonne)

Parisko Unibertsitatea I - Panthéon-Sorbonne-ko irakaslea da. Haren ikerketak hiriko ekoizpenari eta hiriko gizarteei buruzkoak dira, eta hiriko aldirien historia soziala eta politikoa lantzen dute. *La forja del extrarradio. La construcción del Madrid popular argitaratu du* (2022, 2012ko liburu baten itzulpena), bai eta taldeko liburuak eta aldizkarietako aleak ere; hauek, adibidez: *La ciudad, la democracia y el mercado, El urbanismo español desde los años 70* (2013, Laurent Coudroy de Lille eta Céline Vaz-ekin batera), trantsizio demokratikoko hiriaren dimentsioari buruz; *Historia y conflictos de memoria en España* (Vingtième siècle. Revue d'histoire-eko ale monografikoa; 2015, Élodie Richard-ekin batera), *What's in a Name? Talking about Urban Peripheries* (2017, Richard Harrisekin), kontinentetako hiriko terminologiei buruz. Urbanizazio informalaren historiari buruzko nazioarteko programa bat koordinatu du; emaitzak 2026an argitaratuko dira lan honetan: *Informal Cities: History, Histories of Governance and Inequality in Latin Europe, Latin America, and Colonial North Africa* (Brodwyn Fischerrekin). Azken hamar urteetan, Madrilgo aldiri informalei, bertako populazioei eta frankismoko erregimenaren menpeko gobernuari buruzko lanak egin ditu. Ikerketa hori 2026an argitaratuko den liburu batean jaso du.

EGITARRAUA:

Maiatzaren 22a, osteguna

09:45h Ongietorria. **Maite Garbayo Maeztu** (Euskal Herriko Unibertsitatea)

10:00h Jardunaldien aurkezpena. **Aurora Fernández Polanco** (Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea)

10:30h **Luis Moreno Caballud** (University of Pennsylvania)

- ★ **Cuentos maravillosos en los arrabales: un inasimilable retorno a lo rural para la modernidad colonial-capitalista** (*Errabaletako ipuin zoragarriak: landakorako itzulera asimilaezina modernitate kolonial-kapitalistarentzat*)

Landakorako itzultze kultural berrian, Espainian, ez dago hainbeste errabalaren imaginario; hirikoarekin harremanik gabeko espazioak dira. Hala ere, jakin badakigu hiriak eta landak elkarren arteko eraldaketa harremana izan dutela beti. Exotizazioa modu klasiko bat da zerbait estereotipatzeko hura asimilatzen saiatzeko, eta exotizatzearen bidez asimilatzea izan da, hain zuzen ere, modernitate kolonial-kapitalista europarrak nekazal munduaren gainean gauzatu duen eragiketa nagusietako bat (bestea suntsipen materiala litzateke). Espainiaren kasuan, frankismo desarrollistak asimilazio hori gauzatu zuen landa esentzia nazional eternoen depositu gisa exotizatzen zuen aldi berean. Prozesu horretan eraldaketa erabakigarria gertatzen da bizimoduetan, “beste trantsizioa” izendatu duguna. Proposatzen dugu frankismoaren aurkako ezkerraren gehiengoak asimilazio exotizatzaile horretan eragin zuela, nekazal munduaren gainean beren iragazki progresistak proiektatu baitzituzten. Baina, John Bergerrek gogorarazten digun moduan, nekazal munduak ez du historia “aurrerapen” gisa ulertzen, eta ez du onartzen ezagutzen arloko aurrerapenak ezezagunaren hedapena murriztea. Misterioa ez da sekula desagertuko. Gizakiak ez du sekula errealitatea guztiz ezagutu edo kontrolatuko. Bere horretan mantentzen den negatibotasun “metafisiko” bat dago. Iberiar penintsulako ipuin herrikoi batzuk aztertuko ditugu kosmo ikuspegi horren gordailu gisa.

Ipuiñ horietan, mundua jazoerek osatzen dute, eta ez hainbeste identitateek, non etengabeko eraldaketek eta magiek kaosaren eta ordenaren artean nabigatzen duten. Mundu hori, beraz, oso bestelakoa da errealtatea kontrolaren eta esplotazio kolonial-kapitalistaren menpe erabat jartzeko proiektu modernoak aldarrikatzen duenarekiko —izan autoritarismo anitzen izenean, izan guztiontzako ustezko aurrerapenaren izenean—. Proiektu horrek eragindako suntsipen material eta psikikoaren maila ikusita, badirudi landakorako itzulera aukera ona izan daitekeela mendebaldeko modernitatearentzat hain asimilaezina den horri: asimilaezina existitzen dela, alegia. Asimilaezina, baina aldi berean, errabala bat edo leku guztietan ugaritzen diren ondorenak bezain ohikoa eta hurbila. Izan ere, arima kolonial-kapitalista modernoaren mortuetan negatibotasunaren belar txarra hazten da oraindik ere.

11:30h Kafea hartzeko atsedenaldia

12:00h Katryn Evinson (Duke University)

★ **El retorno de lo rural: “primitivismo capitalista” y mitos del contrato social (*Landakorako itzulera: “primitibismo kapitalista” eta kontratu sozialaren mitoak*)**

Eleberri eta film txalotuen olatu berriak landako mundu iberikoarekiko interesa berpiztu du. Goraldi horrek erantzuten dio landakoa giza izaera eta lotura sozialaren izaera, interdependentziaren oinarriaren gainean komunitateei eusten dion hori, proban jarri nahi dituen maketa gisa erabiltzeko nahiari. Hala ere, kasu gehienetan, alternatiba sozial jasagarrien esplorazio gisa hasten denak azkenean aurre egiten dio ustezko errealtate saihetsezin bati: landako eremuan posible den komunitate bakarra aurretiaz existitzen den eta zeharkaezina den entitate bat denaren ideia. Ikuspegi mitologiko hori instrumentalizatu egiten da ustez ezinbestekoak zaizkion indarkeria formen errebelazio bat eszenaratzeko, are gehiago sendotuz landako bizitzaren eta primitiboa basatitzat hartzearen nozio negatiboen arteko elkartzeko hori. Hori horrela, ekoizpen kulturalerako abalantza horrek irakaspen gisa funtzionatzen du landaren espazio komunitario gisako potentzial utopikoa, 1970. hamarkadan ikasketa nekazal marxistek ulertu zuten moduan, imajinatzen dutenentzat. Horren guztiaren atzean dagoen ikaspen inplizitua da landatasunak aurrerapen historikoari erresistentzia egiten dion —edo, zuzenean, horretarako gai ez den— gizarte forma bat dela. Olatu kultural horrek indartu egiten du landakoak parafina modernoaren aurrean «besteak» gisa duen irudia, non norbanakoa

askatasunaren —hau da, kontratu sozialean sartu edo bertatik irteteko gaitasuna izatearen— eragile nagusitzat jotzen den. Ondorioz, sendotu egiten da giza existentziaren oinarrizko alderdi ez ezik, komunitatea hautazkoa denaren nozio antisoziala.

12:30h

María Auxiliadora Gálvez (Madrilgo Unibertsitate Politeknikoa)

★ **Piel de descampado (*Mortuaren azala*)**

Hitzaldian gorputzaren eta hiri partikularren arteko harremana landuko da. Harreman horren bidez mortuetako bazterretako lurraldeak eta gure animalia esentziaren imaginario korporal ahaztuak uztartzen dira.

Konferentzian, nagusiki 2015 eta 2020 artean izandako paseoak, happeningak, instalazioak eta performanceak landuko dira, baina baita Hiri Somatikoari buruzko proiektuak ere. Azken hori gorputz anitzen gorabehera ekologiko eta soziopolitikoak beren sistemetan eta materialtasunean asumitzeko gai den hiri entitatea da.

Hau besterik ez da imajinatu behar: mendebaldeko hiri bateko autobide garrantzitsuenetako baten inguruan oinez doazen pertsonak. Egunez egun, urtarotik urtarora, behatzen, beren gorputzetan hiriaren morfologia eta konposizioa sentitzen, beren esentzia ere baita.

Planteamendu horren erdigunean dago laborategi somatikoa, PSAAPen ikerketa, deskubrimendu, ikaskuntza eta sorkuntzarako tresna, María Auxiliadorak erakunde kultural, arte zentro eta arkitektura edo dantza eskolekin batera garatzen joan dena.

13:00h

Iñigo López Simón (Ikertzaile independentea eta Bigarren Hezkuntzako irakaslea)

★ **Bilbo ispiluan zehar. Etxolak, etxebizitza prekarioak eta komunitatea Bilbo industrialean**

Etengabe handitzen eta aberasten ari zen hiria zen Bilbo 1950eko hamarkadan, urte horietako hazkunde ekonomikoari eta industrialari esker, baina hazkunde horrek bazituen bere argi-ilunak; besteak beste, Bilbora lan bila etorri eta, etxe-bizitza duinik eskuratu ezinik, etxola bat eraiki eta bertan bizitzea erabakitzen zuten familiak. Eraikuntzako oholekin eta handik edo hemendik eskuratutako materialekin gau batean nola-hala altxatutako etxebizitza ziztrinak ziren gehienbat, ez argirik, ez urik, ez inongo erosotasunik ez zutenak. Eta hala eraiki ziren auzo osoak, ez baimenik ez zerbitzurik gabe, hiria inguratzen zuten mendi-magaletan batez ere, baina baita hiri erdian ere, Ingelesen Zelaian adibidez, egungo Guggenheim museoa altxatzen den lekuan.

Hamarkada bat baino gehiago iraun zuen fenomenoaren izan zen, milaka gizon-emakume bizi izan ziren etxola prekario horietan, baina horren oroigarri publikorik ez dago inon, gertaera hark lotsaz gorrituko bagintu bezala.

16:30h Errekaleorreko ibilaldia auzoko bizilagunekin

<https://www.errekaleorbizirik.org/index.php/es/quienes-somos>

MAIATZAREN 23A, OSTIRALA

10:00h Pablo Martínez (Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea)

- ★ **Pedazos de la vida misma: imágenes de la vida rural colectivizada entre la libertad y la muerte (*Bizitzaren beraren zatiak: askatasunaren eta heriotzaren artean kolektibizatutako lanako bizimoduaren irudiak*)**

Bajo el signo libertario (1936) iraultza anarkistaren propagandazko film goiztiarrean, Ikuskizun Publikoen Sindikatu Bateratuko muntatzaileek fikziozko eszenak eta Aragoiko fronteko landako kolektibizazioaren lorpenak jasotzen dituzten Pina de Ebroko bizitzari buruzko irudi dokumentalak nahastu zituzten. Filmean, joskintza tailerretik irteten diren emakumeek zinemaren historiaren lehenengo irudietan Lyongo Lumière fabrikatik irten ziren emakumeak gogoratzen dituzte. Baina, kasu honetan, jostunek, bai eta filmean agertzen diren beste guztiek ere, lana antolatu dute merkantzien ekoizpen alienatutik askatzeko modu batean, eta lana bera berezko zentzua duen jarduera produktibo bihurtu da. Iraultzaren garaiko film horren eta beste batzuen zatietatik abiatuta, saiaketa/komunikazio honetan “estetika anarkista” bat definitu nahi nuke irudietan, bereziki landaren eta hiriaren arteko harremanean, edo emakumeen lanaren eta askatasunaren artekoan.

10:30h Charlotte Vorms (Parisko Unibertsitatea I - Panthéon-Sorbonne)

- ★ **De viudas y niñas indeseables. La condición femenina en las chabolas madrileñas años 1950-60 (*Alargun eta neskato baztertuak. Madrilgo txaboletako emakumeak, 1950.-60. hamarkadetan*)**

Memoria kolektiboan, txabolak 1950. eta 1960. hamarkadetako hiri miseriaren haragitzea dira. Genero hurbilketak agerian jarri ditu aldiri pobreetako emakumeen bizitzaren zenbait alderdi: alde batetik, etxeko lan gehigarria, ekipamendu falta eta hiriko zerbitzuekiko urruntasuna direla-eta; eta, bestetik, baldintzek sustatu duten solidaritate femeninoa, azkenean aktibismo femeninoko mugimendu bihurtu direnak. Diktadura frankistan, herritarren borroketan emakumeen protagonismoa gailendu zen, beste sektoreetako mobilizazioetan (hala nola langileen edo ikasleen mobilizazioak) hain agerikoa ez bazen ere. Hitzaldian, aldirietako emakumeen errealitatea aztertuko da, bi topiko horiez haratago. Madrilgo txabolen populazioaren azterlan estatistikotik abiatuta, horren berezitasuna jarriko da agerian, generoari dagokionez. Eta hori guztia oinarri hartuta, hiriaren bazter horietan bizi diren emakumeen esperientzia aztertuko da.

11:30h Atsedenaldia eta kafea

12:00h Eider de Dios (Euskal Herriko Unibertsitatea)

- ★ **“Hay mujeres que se hacen a la ciudad, tú hiciste la ciudad a ti”. La emigración femenina en la ciudad del franquismo y las mujeres rurales en el resurgimiento rural actual (*“Emakume batzuk hirira egokitzen dira; zuk hiria egokitu zenuen zurera”. Emakumeen emigrazioa hirira frankismoaren garaian eta landako emakumeak landakoaren egungo susperraldian*)**

Hogeita hamargarren hamarkadan jaiotako eta “hiri handira” emigratutako emakumeei eginiko elkarrizketa batetik ateratako esaldi hori abiapuntu hartuta, frankismoaren garaiko landako emakumeei eta egun hiriko munduarekin harremana duten emakumeei buruzko hausnarketa egingo dugu, ikuspegi kulturaletik eta ahozko iturrietan eta iturri hemerografiko eta ikus-entzunezkoetan oinarrituta. Frankismoaren lehen etapako narratiba landatarrekin hasiko gara, zeinetan hirira zerbitzatzera joaten ziren emakumeei jaioterrira itzultzeko esaten zieten, “herriarenak baitziren”. Etxeko zerbitzuaren eskaria areagotzen ari zenez, neska horiek behar zituzten hirian, baina hiriko munduarekiko harreman hori ezin zen luzerakoa izan. Aztertuko dugu nola, askotan, landako neskato horiek ez ziren landara sekula itzuli, eta itzuli zirenak asko aldatu ziren ordurako. Era berean, ikusiko dugu frankismoaren bigarren etapan, politika landatarren porrota agerikoa zenean, diskurtsoa aldatu egin zela, eta emigrazioaren askoz aldekoagoa izan zen; baita, gure kasuan, emigrazio femeninoaren askoz aldekoagoa ere.

Aldaketa horrek lotura izan zuen, halaber, emakumearen eredu dinamikoago eta profesionalizatuago bateranzko aldaketarekin. Aldaketa horren metafora ikus liteke, besteak beste, erakusketa honetan gidari izan ditugun zerbitzuko nesengan, baita protagonista ziren produktu kulturaletan ere: ez dira jada jantzi beltz eta kofia zuriko emakumeak, “damatxoak” estetika oso antzekoak dituzten emakume modernoak baizik. Era berean, hausnarketa egingo dugu honi buruz: askotan ahaztu egiten da hiriko emakumearen eredu aldaketa horretan landako emakumeek ere eragina izan zutela: are gehiago, landa munduko genero-ereduei lotutako aurretiazko gogaitasuna dela-eta emigratu zuten. Azkenik, aurreko mendeko azken hamarkadetan izandako landako exodo femeninoa eta azken hamarkadan landak izandako susperraldia aztertuko ditugu; bereziki COVID-19aren pandemiatik hona, landan geratu ziren emakumeen eta bertara itzuli zirenen ikuspegitik. “Tradizionala” babesten duten bitartean landaren inguruan dagoen barbarie edo atzerapen ikuspegia kritikatzeko emakumeak.

12:30h

Cecilia Pascual (ikertzaile independentea)

- ✦ **El verde nunca es uno. Uretamendi: imágenes y figuras del derribo. Mujeres, espacios y chabolas** (*Berdea ez da sekula bat. Uretamendi: eraispenaren irudiak eta figurak. Emakumeak, espazioak eta txabolak*)

Lan honetan, Uretamendiko txabola auzoaren eraispenean (Bilbo, 1961) hartutako argazki batzuk aztertuko ditugu. Aztergai izango dugu historia sozialetik immigranteen lekualdatzeak (Espainiako landako eremuetatik lan industrialara areagotzen ari zen eremuetara) aztertu dituzten lanak. Abagune horretan, hiri hartzaileen aldirietan autoeraikuntzak, desorden urbanoak eta prekarietateak guztiz hartutako paisaia zabaldu zen. Eta Bilboko Udal Artxiboan aurkitutako argazkietako emakumeen presentzia aztoratu nahi dugu, txabola horietan haurtzaroa igaro zuten emakumeen benetako kontakizunekin. Irudiak gatazka eremu dira. Eta, gatazka horretan, tentsionatutako subjektuak emakumeak dira, beren lanak dituztenak, argazkien bidez egun horretan enkapsulatuta daudenak. Kamerapeko eternizazio eta esposizio ariketa horri datzekion irakurgarritasuna hautsi nahi dugu, emakume horien memoria historikoaren anatomia kodetu baitu.

13:00h

Javi Muñoz (Euskal Herriko Unibertsitatea)

- ✦ **La vivienda social en Bilbao durante la dictadura franquista: espacios marginales de jerarquización y desigualdad** (*Bilboko gizarte*)

etxebizitza diktadura frankistan: hierarkizazio eta desberdinkeriazko espazio marjinalak)

Bilboko gizarte etxebizitzaren garapenak ez zion erantzunik eman landako exodotik hiri industrialerako etengabeko areagotzeari, bereziki diktadura frankistapeko desarrollismoaren urteetatik aurrera. Langileentzako etxebizitza urritasunari aurre egiteko ekimenak beti izan ziren marjinalak. Ekimen horietan ohikoa izan zen espazio periferikoak okupatzea, urbanizatu gabe zeudenak eta zerbitzu egokirik ez zutenak, hirien bazterretan. Eta, horrek, zenbait kasutan, landako bizimoduak mantentzea ahalbidetu zuen (animaliak haztea, elikatzeak baratzeak jartzea...). Era berean, ohikoa izan zen eraikuntzen kalitate eskasa, baita tamaina txikiko eta ekipamendu mugatuko espazioak diseinatzea ere, zeinetan jende pilo bat bizi zen. Edonola ere, egin ziren sustapenetan, etxebizitza antolatzeak modu berriak esperimentatu ziren, gutxieneko habitataren eta higienearen esparruan. Eta, II. Errepublikan saiakerak egin ondoren, diktaduraren erregimenpean orokortu egin ziren, Etxebizitzaren Institutu Nazionalaren (INV, 1939), Etxebizitza eta Arkitekturaren Obra Sindikalaren (OSH, 1942) eta obra publikoko beste sustapen batzuen bidez. Gobernuaren ekimenetan, etxebizitzaren jabetza sustatu egin zen ekonomia eta hiri garapeneko elementu gisa, estatuaren protekzionismoaren propaganda gisa, bai eta kontrol sozialerako estrategia gisa ere. Halaber, etxebizitza aurkeztu zen familiaren inguruko balio tradizionalen epizentro gisa, eta generoen arteko botere harremanen eta desberdinkeriaaren hierarkizazio eta definizio elementua izan zen, non emakumeei amaren eta etxekoandrearen papera esleitu zitzaion.

Finantzaketa:

★ UPV/EHUko Arabako Campuseko Errektoreordetzak.

Ritmos del Trabajo Femenino en la Historia del Arte y la Cultura Visual (Estado español, 1936-2022) ikerketa proiektuak antolatuta, PID2021-126211OA-I0. Finantzaketa: MCIN/AEI/10.13039/501100011033/FEDER, EB.

Laguntza RYC2022-035699-I, finantzaketa MICIU/AEI/10.13039/501100011033 eta FSE+.

Experiencia Moderna Ikerketa Taldea GIC 21/61.